

DREPTURILE OMULUI ȘI IDENTITATEA ȘI EXPRESIA DE GEN (CONSILIUL EUROPEI, 2024)

DANIELA ALBU*

Abstract:

The publication focuses on a range of human rights issues, reviewing recent developments in areas such as non-discrimination, violence, family law, healthcare, LGBT rights, asylum and employment. The authors of the Report find that access to certain spaces based on gender categories (such as gender discrimination in the sports field) is a topic that often turns into hostile public debates. Those aspects with a specific impact on trans people and their rights, inclusive national programs, sex education programs and the criminalisation of sex work are reviewed. Examples of best practices and policies in the area of ensuring expression and gender identity are also tackled.

Keywords: gender discrimination, gender identity, inclusive programs, violence, hate speech, rights of marginalized groups

Résumé :

La publication se concentre sur une série de questions relatives aux droits de l'homme, en passant en revue les développements récents dans des domaines tels que la non-discrimination, la violence, le droit de la famille, les soins de santé, les droits LGBT, l'asile et l'emploi. Les auteurs du rapport constatent que l'accès à certains espaces selon les catégories de genre (comme la discrimination sexuelle dans le domaine sportif) est un sujet qui se transforme souvent en débats publics hostiles. Les aspects ayant un impact spécifique sur les personnes trans et leurs droits, les programmes nationaux inclusifs, les programmes d'éducation sexuelle et la criminalisation du travail du sexe sont examinés. Des exemples de bonnes pratiques et de politiques visant à garantir l'expression et l'identité de genre sont également abordés.

Mots-clés : discrimination de genre, identité de genre, programmes inclusifs, violence, discours de haine, droits des groupes marginalisés

* E-mail: daniela.albu@irido.ro

Raportul prezintă starea de fapt a respectării drepturilor grupurilor marginalizate¹. Deși se constată progrese la nivelul legislației, aceste categorii, printre care și persoanele trans, au dificultăți în exercitarea deplină a drepturilor lor. Se precizează că în toată Europa a crescut rata discriminării și a violenței, iar oamenii se confruntă cu nesiguranță în viața de zi cu zi. Protecția juridică rămâne inegală și în unele țări fie stagnează, fie regresează. Situația grupurilor marginalizate este invocată pentru a se obține capital politic și mișcările anti-gen devin din ce în ce mai bine organizate și finanțate.

Lucrarea este structurată pe trei capitole, iar recomandările cheie sunt enumerate în deschidere. Sunt abordate o serie de aspecte legate de exercitarea drepturilor omului, anumite domenii fiind analizate și în primul document tematic pe această temă din 2009: nediscriminarea, violența, dreptul familiei, asistența medicală, recunoașterea legală a genului, azilul și angajarea, dar sunt reexamineate în vederea contextului actual și al evoluțiilor recente.

În Capitolul I, Standarde internaționale și regionale privind drepturile omului, se subliniază că în ultimii zece ani s-au înregistrat progrese în asigurarea clarității modului în care standardele privind drepturile omului se raportează la identitatea de gen și de expresie la nivel național, regional și internațional. Se constată că există un consens din ce în ce mai clar cu privire la faptul că toți oamenii au dreptul la demnitate și egalitate indiferent de personalitatea lor sau de identitatea de gen.

În acest capitol sunt prezentate progresele cheie înregistrate în cadrul instituțiilor Consiliului Europei, precum și cele din sistemele de drepturile omului ale Organizației Statelor Americane, ale Uniunii Africane și ale Organizației Națiunilor Unite.

La nivel european, Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) a început să examineze intoleranța față de persoanele trans în timpul celui de al cincilea ciclu de monitorizare (2012-2018). De atunci, ECRI a dezvoltat o serie de recomandări care abordează, printre alte subiecte, discursul instigator la ură, violența și discriminarea bazate pe identitatea de gen. În septembrie 2023, ECRI a adoptat Recomandarea

¹ A se vedea Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, *Drepturile omului și identitatea și expresia de gen* (Human Rights and Gender Identity and Expression), 2024, <https://rm.coe.int/issue-paper-on-human-rights-and-gender-identity-and-expression-by-dunj/1680aed541>

de politică generală nr. 17 privind prevenirea și combaterea intoleranței și discriminării persoanelor LGBT.

În ceea ce privește Organizația Statelor Americane, o serie de organisme pentru drepturile omului au jucat un rol important în protejarea drepturilor persoanelor trans. Prin hotărârile și avizele consultative, Curtea Interamericană a confirmat că identitatea de gen este protejată prin Convenția americană privind drepturile omului.

Comisia Africană pentru Drepturile Omului și Popoarelor a adoptat Rezoluția 275 (ACHPR/Res.275(LV)2014) prin care îndeamnă statele membre să pună capăt tuturor actelor de violență și abuz, prin adoptarea și aplicarea efectivă a legilor adecvate care interzic și pedepsesc toate formele de violență, inclusiv a celor care vizează persoane pe baza identității de gen.

La nivel internațional, ONU, prin mandatele și entitățile sale, a acordat o tot mai mare atenție drepturilor persoanelor trans și interpretării legislației privind drepturile omului astfel cum se aplică acestei categorii. Consiliul ONU pentru Drepturile Omului a dezaprobat actele de violență și discriminare pe criteriul identității de gen în toate regiunile lumii. Expertul independent al ONU pentru protecția împotriva violenței și a discriminării pe criteriul orientării sexuale și a identității de gen a subliniat că „în cadrul legislației internaționale privind drepturile omului, există un cadru bine stabilit care prescrie respectul pentru identitatea de gen”² și „că statele ar trebui să adopte o legislație anti-discriminare care să includă identitatea de gen.”³

Capitolul II, Exercițarea drepturilor omului, este extrem de complex și abordează în secțiuni distincte numeroase subiecte privind egalitatea și nediscriminarea; promovarea egalității și nediscriminării în Europa; exemple ale unor situații discriminatorii în Europa: politici și structuri pentru combaterea discriminării și promovarea egalității; expresia de gen, prin care se înțelege modul în care fiecare persoană alege să-și prezinte genul său prin intermediul aspectului fizic, al vestimentației, al accesoriilor, al manierei de vorbire și al modelelor comportamentale; practici de conversie privind identitatea și expresia de gen care sunt nejustificate medical și care

² UN Human Rights Council, Resolution 32/2 on Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity, 2016, para. 2;

³ Resolution 17/19 on Human rights, sexual orientation and gender identity, 2011. 27. UN General Assembly, Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity, 2018, para. 17.

încalcă principiile eticii; recunoașterea legală a identității de gen; dreptul la recunoașterea legală a identității de gen – aici se subliniază faptul că solicitanții pentru recunoașterea legală a identității de gen din întreaga Europă sunt încă obligați să îndeplinească o serie de condiții care sunt considerate de multe ori abuzive, impuse de legislația națională pentru a-și afirma identitatea de gen; autodeterminarea – la această secțiune se subliniază faptul că în cadrul Consiliului Europei, 11 state membre oferă acum acces la recunoașterea identității de gen prin autodeterminare. Legi similare există și în Argentina și Noua Zeelandă. Pentru multe persoane trans, procedurile de autodeterminare sunt de preferat deoarece se înlătură birocrăția judiciară, administrativă și medicală care pot funcționa ca bariere pentru exercitarea drepturilor acestor persoane, favorizând marginalizarea lor. De asemenea, este abordat în două secțiuni distincte subiectul recunoașterii identității de gen pentru minori și pentru migranți.

O secțiune amplă din cadrul Capitolului II este „**Violența, infracțiunile motivate de ură și discursul instigator la ură**”. Cu toate că se constată o îmbunătățire considerabilă a protecției juridice împotriva discursului instigator la ură și a infracțiunilor motivate de ură, manifestările de ură împotriva LGBT au fost semnalate ca fiind în creștere de către organizații și apărători ai drepturilor omului. Există o recurență a atitudinilor xenofobe și homofobe în Europa și de aceea se subliniază necesitatea ca statele membre să ia măsuri concrete și integrate pentru prevenirea și combaterea violenței și a discursurilor motivate de ură.

În ceea ce privește **starea de fapt a infracțiunilor motivate de ură și a discursului instigator la ură** se precizează că între 2008 și septembrie 2023, proiectul Trans Murder Monitoring a documentat 203 infracțiuni la adresa persoanelor trans în 21 de țări europene, cu cele mai multe victime în Turcia, Italia, Spania, Franța și Marea Britanie. Astfel de evenimente au fost raportate și în Armenia, Belgia și Slovacia. De asemenea, ECRI a raportat infracțiuni anti-trans în mai multe dintre rapoartele sale de țară.

De asemenea, se menționează studiul Agenției Europene pentru Drepturi Fundamentale, EU LGBTI Survey II, în care se arată că printre persoanele trans, minorii (cu vârsta cuprinsă între 15 și 17 ani) au fost cei mai predispuși la a fi victime ale violenței și hărțuirii.

Raportul de monitorizare din 2023 a infracțiunilor motivate de ură la adresa persoanelor trans a evidențiat că grupa de vârstă a celor mai multe victime este

cuprinsă între 19 și 25 de ani. Pentru mulți tineri trans, familia poate fi primul loc de respingere, hărțuire și intimidare psihologică prin amenințări de a părăsi locuința sau presiune asupra lor de a accepta practici de conversie.

În ceea ce privește agravarea discursurilor motivate de ură și instigatoare la ură se subliniază că acest tip de acțiuni sunt înțelese și definite diferit în statele membre. De aceea poate fi dificil de determinat în sensul dreptului penal dacă o anumită expresie atinge pragul discursului instigator la ură. *Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei CM/REC(2022)16 privind combaterea discursului instigator la ură*, definește acest tip de discurs ca fiind toate tipurile de expresii care incită, promovează, răspândesc sau justifică violența, ura sau discriminarea împotriva unei persoane, sau a unui grup, sau care le denigrează pentru anumite atribute sau caracteristici, inclusiv identitatea de gen. În privința măsurilor necesare pentru combaterea acestui tip de discurs, printre care și interzicerea acestuia prin legislația penală, în cele mai grave cazuri au incitat dezbateri virulente în care este invocată libertatea de exprimare ca fiind fundamentul unei societăți democratice. Comisarul pentru Drepturile Omului subliniază că libertatea de exprimare nu este un drept absolut, ci comportă responsabilități și îndatoriri atunci când se intersectează cu drepturile grupurilor marginalizate sau vulnerabile. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a oferit de multe ori argumente pentru necesitatea ca un regim democratic să restrângă anumite forme de exprimare care incită la ură și promovează intoleranța.

Abordând importanța **rolului persoanelor publice în combaterea discriminării**, autorii reamintesc impactul discursului politic fie în apărarea, fie în lezarea drepturilor omului și capacitatea persoanelor publice de a influența percepția comunității. După cum se afirmă în *Recomandarea Comitetul Miniștrilor din 2022 CM/ Rec(2022)16 privind combaterea discursului instigator la ură*, funcționarii publici au responsabilitatea de a se abține de la implicarea, aprobarea sau diseminarea discursului instigator la de ură. Această recomandare are o relevanță deosebită deoarece factorii de decizie au mai multe ocazii de diseminare a unui anumit tip de mesaj și o mai mare putere de a influența opinia publică.

Se arată că persoanele publice ar trebui să joace un rol pozitiv important în abordarea discursului instigator la ură și a actelor de violență, prin condamnarea acestora în mod public, combaterea discriminării și sprijinirea drepturilor tuturor cetățenilor.

De asemenea, se precizează că deosebit de important **este rolul mass-mediei și al furnizorilor de internet** care pot influența puternic opinia publică. De multe ori goana după știri de senzație poate afecta deontologia jurnalistului. Într-o societate democratică, în care este respectat statul de drept, mass-media trebuie să își asume responsabilitatea de a informa opinia publică cu acuratețe, corectitudine și respect. Organizațiile media ar trebui să se ghideze după orientări editoriale riguroase, să identifice și să prevină răspândirea discursului instigator la ură și a intoleranței, inclusiv la adresa persoanelor transgen. Este necesară formarea regulată și continuă a jurnaliștilor pentru a prezenta în mod responsabil problemele sensibile prin evitarea limbajului agresiv, a senzaționalismului sau a stereotipurilor care ar putea incita la discriminare sau violență. Organizațiile societății civile de la nivel național și internațional au pus la dispoziție o serie de resurse pentru mass-media, care ar trebui să recurgă la astfel de instrumente pentru o informare obiectivă și corectă a publicului.

Capitolul continuă cu o serie de secțiuni care abordează: reacția statelor membre – se precizează că deși legile sunt eficiente, rămâne o provocare contrastul dintre existența acestor legi în vigoare și asigurarea implementării eficiente a acestora. Se recomandă luarea de măsuri concrete împotriva discursului motivat de ură de către state, care trebuie să se asigure că orice conținut care echivalează cu discursul motivat de ură, inclusiv de incitare la violență, este combătut cu promptitudine, cercetat și urmărit penal. Alte secțiuni cuprinse în Capitolul II sunt: drepturile persoanelor transgen în detenție; viața de familie; dreptul de a fi părinte; educația; impactul discriminării și al violenței în școli; problemele cu care se confruntă tineretul LGBT; necesitatea introducerii identității de gen în curriculumul școlar; necesitatea educației sexuale în școli; importanța libertății de asociere în unitățile de învățământ; discriminarea și segregarea în sport și activități sportive; dreptul la muncă și angajarea; dreptul la locuință și sărăcia. În urma sondajului FRA – EU LGBTI Survey II, se constată că persoanele trans se confruntă cu niveluri ridicate de lipsă de adăpost sau locuiesc fie la rude, fie la prieteni, fie în adăposturi sociale. Cele mai frecvente motive pentru lipsa de adăpost sunt problemele financiare, dar și probleme personale, cum ar fi dificultăți de relație sau în familie. În ceea ce privește accesul la servicii de sănătate se precizează că un factor cheie care a influențat dreptul la sănătate a persoanelor trans și accesul acestora la asistență medicală a fost existența unor clasificări medicale internaționale și naționale care defineau statutul de a fi trans ca fiind suferind de o boală mintală. Homosexualitatea a fost clasificată în trecut drept o boală mintală până

când aceasta a fost eliminată în 1992 din Clasificarea Statistică Internațională a Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) privind bolile și problemele de sănătate. Discriminarea acestor persoane, refuzul de a le angaja, au ca efect sărăcia și lipsa de adăpost. Stigmatizarea lor și climatul de violență contribuie la deteriorarea stării de sănătate și pot favoriza depresia, anxietatea și tendințe suicidale. Totodată, este abordată și situația persoanelor trans care solicită azil și necesitatea ca legislația și procedurile de azil să le respecte drepturile ca oricărui alt solicitant. Se precizează că doar 26 de state membre recunosc identitatea de gen ca motiv de protecție internațională. De aceea este necesar ca statele membre să se asigure că teama de persecuție pe motivele identității de gen poate constitui un motiv solid pentru acordarea de protecție internațională. În ceea ce privește facilitățile de primire a refugiaților se subliniază că discriminarea, segregarea, hărțuirea și violența împotriva persoanelor trans au fost semnalate atât din partea altor solicitanți de azil, cât și din partea personalului.

Capitolul III se intitulează – Problematika identității de gen creează tot mai mult o opoziție față de drepturile omului. Acest capitol îndeplinește rolul de concluzie finală și nu este alcătuit din secțiuni ca cele anterioare. Se subliniază faptul că discursurile împotriva identității de gen au avut un impact puternic asupra exercitării drepturilor omului de către persoanele trans. Acestea se confruntă cu discursuri publice dezaprobatore sau incriminatorii într-o serie de state membre. Este astfel promovată o cultură a neîncrederii care le afectează personalitatea și demnitatea.

Dezbaterile publice motivate de ură care alimentează retorica anti-gen au condus la amenințări la adresa apărătorilor drepturilor omului și a organizațiilor care sprijină persoanele trans. Un element cheie al retoricii anti-gen a fost afirmația că susținerea drepturilor omului pentru această categorie de persoane compromite sau amenință drepturile altora (de exemplu, femeii și copii). Astfel se proliferază prejudecăți nefondate la adresa identității de gen. Se concluzionează că este necesar ca statele membre să contracareze în mod proactiv retorica antigen, prin combaterea informațiilor false și prin promovarea incluziunii, pentru protejarea drepturilor omului pentru toate persoanele din comunitate, fără discriminare.

Printre recomandările cheie formulate de către Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei la adresa statelor membre pe problematica identității de gen se numără: necesitatea colectării de date dezagregate privind discriminarea și violența; interzicerea discriminării identității și a expresiei de

gen; asigurarea implementării eficiente a legislației în domeniu; asigurarea de către state ca organismele de egalitate și instituțiile pentru drepturile omului să fie mandatate și să li se acorde resursele necesare pentru a aborda problematica drepturilor persoanelor LGBT; evitarea adoptării de legi care să impacteze negativ exercitarea drepturilor acestei categorii; facilitarea procedurilor pentru recunoașterea legală a identității de gen; asigurarea de servicii de sănătate; asigurarea prin lege a dreptului la viață de familie și la custodie; combaterea și eliminarea discriminării în domeniul sportului; recunoașterea identității de gen ca motiv solid pentru acordarea protecției internaționale; îmbunătățirea condițiilor de detenție; combaterea discursurilor instigatoare la ură – organizarea de campanii de informare și conștientizare; necesitatea ca în procesul de elaborare a legilor și politicilor relevante să fie luate în considerare rolul și responsabilitățile tuturor actorilor în combaterea discriminării și a discursului instigator la ură, promovarea drepturilor categoriilor vulnerabile, inclusiv ale persoanelor trans, de către liderii politici, mass-media, furnizori de internet. Aceste drepturi trebuie promovate atât la nivel guvernamental, cât și la nivel de ONG-uri, persoane juridice private și asociații din diverse domenii.